

A radikalitás dicsérete

Az „aggiornamento” megvalósításának követelményei a katolikus egyházban

Paul Michael Zulehner, korunk egyik legismertebb teológusa és egyházsociológusa, szellemes példával világítja meg, hogy milyen beállítottsággal kell rendelkezniünk egyházunk lényegi funkciójával és konkrét megjelenésével szemben. Nagyon szeretem Mozart zenéjét, írja éppen megjelent könyvében. (1) Véleményem szerint a Bécsi Filharmonikusok közvetítik a legtökéletesebben ezt a csodás zenét. Ezért látogatom koncertjeiket – annak ellenére, hogy mélyen elkeserít anakronisztikus szabályzatuk, amely a nőket kizárja egyesületük tagságából, és jónéhány egyesületen belüli otromba veszekedés. Egyházunk is olyan együttes, amelyben időszerűtlen magatartási minták és otromba hibák tömegét találjuk. Am ha az egyháztól képviselt „Mozartot” tökéletes interpretációban akarjuk élvezni, minden megokolt ellenszenvünk dacára vele kell kapcsolatban maradnunk.

A találó példához két kérdést teszek fel:

1. Mi van akkor, ha mind több nő és a nők egyenjogúságát őszintén elismerő férfi bojkottálja a Filharmonikusokat, mondván, hogy inkább lemond a hibátlan Mozart közvetítésről, de nem hajlandó jelenlétével támogatni egy olyan együttest, amely az emberi jogokat lábbal tiporja; mennyire kell kiürülnie a koncertteremnek, hogy végre radikális változásokra legyen kész a zenekar?

2. A Bécsi Filharmonikusok egy hónappal ezelőtt döntést hoztak, miszerint ezentúl egyesületbe való felvételnél a nemek teljes egyenjogúsága alapján döntenek. Mikorra várható egy hasonló radikális áttörés egyházunk hivatalt viselőitől és tagjaitól?

A 2. vatikáni zsinat központi funkciója a zsinatot meghirdető pápa szerint az „aggiornamento”, vagyis az egyház felfogásának, beállítottságának és cselekedeti formáinak „napi árfolyamra” hozása, a mai ember igényeinek megfelelő felújítása volt. Minthogy ez a folyamat bizonyíthatóan nem ért el kielégítő megoldást, a zsinati szándék megvalósításának öt követelményét fejtegetem két hosszabb és három rövid fejezetben, minden alkalommal kitérve a radikális, vagyis gyökeres változtatás szükségességére. Írásommal provokálni szeretnék, remélem, nem szemtelenül és oktalanul, hanem a szó etimológiai értelmében: kihívni hallgatóimat legalább egy rövid időre a mindennapi gondolkodás elkerülhetetlenül megalkuvó, kompromisszumokkal működő, letompított élű formáiból a *Karl Rahner*től javasolt bátor, sőt merész célkitűzések és radikális módszerek világába. (2)

A tények leplezetlen világoslátását tartom az első követelménynek. Noha igaz, hogy manapság több diagnózist ismerünk, mint terápiát, mégis fontos, hogy az adott helyzet felmérése minél teljesebben tükrözze a valóságot és minél kimerítőbb legyen.

Idetartozik annak a ténynek a tudatosítása, hogy az emberiség történelmének utolsó két évszázadában nemcsak hatalmas változások, hanem igazi törések következtek be, amelyek a homo sapiens életkörülményeit gyökeresen megváltoztatták. Az így keletke-

zett új dimenziók földolgozása, kihatásaiknak és következményeiknek felmérése és elemzése még alig kezdődött meg. Vagyis az ún. első világ társadalmi beleszédültek és beletántorogtak egy valóban lélegzetelállító ütemű áradatba anélkül, hogy érzékük lett volna annak megértésére, elemzésére, erkölcsi mérlegelésére. Nem csak a tudományok és a technika robbanásszerű fejlődése, nem csak az írni-olvasni tudás és képzettség elterjedése, nem csak a különböző gazdasági szektorokban dolgozók aránya és széles néprétegek gazdasági jóléte, (3) hanem mindezekkel és sok más tényezővel kapcsolatban az emberi személy egyenlő méltóságának a *tudata*, a dolgok történelmi, lélektani és szociológiai relativitásának a *tudata*, a felvilágosodás által kiharcolt feltételek és korlátok nélküli gondolatszabadság jogának a *tudata*, az egyöntetű értékrendszerek felbomlása és ennek *tudata* jellemzi korunkat. Ebben a káoszban él ma, biztosnak tűnő tájékozódási pontok nélkül, mind több ember, tehát szükségszerűen egyházunknak mind több tagja és vezetője is. Ezt a háttérrel a tárgyilagos diagnózisban figyelembe kell venni.

Ez a néhány töredékes utalás csak a leglényegesebb pontokat sorolta fel. A teljes képhez még sok más tény tartozik. Nem szabad azt sem elfelejteni, hogy mindezek az összetevők egymást befolyásolják, közvetlen és többszörösen közvetett hatásokat gyakorolnak életünkre. Érthető, hogy a keletkezett káosz krízisekhez vezet. Idetartozik a demokratikus politikai rendszer gyermekbetegségeivel és korrupciós eseteivel összefüggő érdektelenség és passzivitás, a nemzetek közötti viszonyok abszurditása, a szabadpiaci gazdaság rendszerében gátlástalanul alkalmazott „dzsungel törvénye”, a világ gazdaság összefüggéseinek szemérmetlen kihasználása a gyengébbek kárára, a házasság, a család és a gyermeknevelés nyomorúságos állapota, a környezetszennyeződés és a természettel folytatott rablógazdálkodás, a technika lehetőségeinek kíméletlen bevetése az egészség és az élet veszélyeztetése árán is, az önző, csak a saját érdekeket néző individualizmus elterjedése. (4) Hogy ne jutna hát válságba éppen a vallási és egyházi intézmény, amelynek még ráadásul lényegéhez tartozik a tradíció ápolása, és amelynek az örökkévalóság és az abszolútum képviselőjében a legnehezebb belátnia a „napi árfolyamhoz” való állandó alkalmazkodás szükségességét?

Nem meglepő tehát, hogy a legtöbb keresztény egyház utolsó évtizedei a nagyarányú veszteségek, a gyöngülés és a csökkenés jegyében teltek. Nem szükséges hosszan felsorolni a szekularizáció fájdalmas jelenségeit, hiszen tudjuk, hogy a vasárnapi közös eukarisztia, a bűnbánat szentsége, sőt a keresztség is jelentős nagyságú területeken már csak a katolikus egyének és családok alig tíz százalékát érdekli, hogy a papság és a szerzetesi közösségek tagjainak a száma sok helyen rohamosan csökken, az elöregedés sokszor már áthidalhatatlan szakadékot jelent az ige hirdetői és a fiatal nemzedékek kommunikációjában. (5) Tudjuk azt is, hogy ezek a folyamatok, néhány ritka és rövid ideig tartó, örvendetes ellenkező irányú trend kivételével a nulla pont felé tartanak. Foglalkozunk tehát inkább azzal, mai a negatív irányt radikálisan megfordítani képes.

Idetartozik az „aggiornamento” megvalósításának *második* követelménye: *a krízisek őszinte oknyomozó elemzése*. A bajok forrásának legátfogóbb megfogalmazását az *egyházi kommunikáció csődjében* találok, ha a kommunikáció alatt nemcsak a szavakat, hanem a magatartásokat, gesztusokat, szerkezeteket, szertartásokat és jelképeket üzeneteit is értjük. Egy bevezető gondolat után tárgyalom ebben a leghosszabb fejezetben a nyelvet, a plauzibilitást és a relevancia témákat. A bevezető gondolat: a felelősség a tét nagyságával van egyenes arányban. Nem valamiféle pipaklub vagy gittrágó egyesület szerkezetének a megújításáról van itt szó, hanem annak az intézménynek az eredményes vagy gyatra működéséről, mely sok ember földi és örök boldogságát képes döntően elősegíteni. Továbbá: kis lehetőségek rossz felhasználása kis felelőtlenség, nagy lehetőségek elhanyagolása súlyos véték. Am egyházunk a szekularizáció ellenére még ma is hatalmas lehetőségekkel rendelkezik. Csak két rövid utalás erre: egyházi óvodákban, elemi iskolákban, középiskolákban és egyetemeken az egyház hivatalos képviselői több mint 40 millió gye-

rekkel és fiatallal vannak kapcsolatban nap mint nap, és a templomokban több száz millió hívő hallgatja Jézus üzenetének közvetítését minden vasárnap. (5) Ha valahol és valamikor, akkor itt és ma komolyan kell vennünk *Loyolai Ignác*nak a magyar *Hevenes*i megfogalmazásában elterjedt intelmét: „Úgy bizzál Istenben, mintha az ügyek sikere mindenben tőle függne, és semmiben sem tőled. De úgy tevékenykedjél, mintha Isten semmit, hanem mindent te tennél.” (7)

Központi tételem, az egyház és a világ közötti kommunikáció, mindinkább visszhang nélküli üzenetté, vagy ha tetszik: falra hányt borsóvá válik. Ám kommunikációról csak akkor beszélhetünk, ha a közlés megértésre talál, vagyis ha az a személy, akivel valamit közölni akarunk, felfogja annak jelentését, amit közölni akarunk vele. „Mit jelent az, amit most mondtál?” – kérdezheti valaki, és ennek a kérdésnek mindenekelőtt két tartalmi elemét kell megkülönböztetnünk: a *nyelvet* és a *plauzibilitást*. Gondolkozzunk el mindkettőről!

A *nyelv* döntő volta a közlés jelentésének a megértésében mindenki számára világos. Vagy talán mégsem? Persze hogy normális ember nem próbál meg kínai nyelven beszélni azzal, aki egy szót sem ért kínaiul. Persze hogy normális ember nem kezd el a csecsemők nyelvén gügyögni egy tudományos kongresszuson. De vajon mindig csak azzal a személlyel szemben használjuk-e az „Isten” szót, aki ezzel a szóval valamit tud is kezdeni?

Egyik unokaöcsém tizenéves korában karóráján a kismutatót egy negyed órával előre, a nagymutatót egy fél órával hátra állította. Sokszor rákérdeztem hirtelen, hogy hány óra van, és ő azonnal megmondta a pontos időt, mert begyakorolta órájának sajátos jelrendszerét, úgymond „nyelvet”. Rajta kívül azonban senki nem volt képes óráját használni. – Ez a játék sok vidám percet szerzett nekünk. De ha arról van szó, hogy milyen „nyelven” értik meg az emberek Isten üzenetét az emberhez méltó világról és a názáreti Jézusban közölt motivációt ennek a világrendnek a megvalósításáról – akkor a *csak* bennfentesek számára érthető nyelvet radikálisan le kell fordítanunk a megszólított számára jól érthető nyelvre, mert itt életről és halálról, boldogságról és boldogtalanságról, emberségről és embertelenségről van szó.

Minden közlés egy bizonyos szituációban történik. Ha ezt nem tudjuk tudatosítani és meghatározni, akkor „a levegőbe beszélünk”, de semmiképpen sem kommunikálunk. (8) Ennek az állításnak igen sok oldala van. Megállapítható például az is, hogy a közlő és a megszólított fejében már a közlés előtt jelenlevő „szövegösszefüggések” nagymértékben befolyásolják az igazi megértés és a félreértések arányát. (9) Ezért kell például kérdőívekben, amelyeket mind alacsony műveltségű, mind pedig akadémikus szinten gondolkodó emberek számára szerkesztünk, formailag azonos kérdések helyett funkcionálisan ekvivalens kérdéseket gyártanunk, ha azonos megértést akarunk elérni az összes megkérdezettnél. És ezért igaz ugyanez az idő tengelyére vonatkoztatva is, hogy „ha a régi mellett akarunk maradni, akkor nem szabad a régi mellett maradnunk”, (10) mert a régi alatt a mai ember már mást ért.

Ezzel elértünk a *plauzibilitás* fogalmához. Nem elég az, hogy a közlés *nyelve* érthető legyen annak számára, akinek a közlést szánjuk, hanem szükséges az is, hogy benne a közlés megfelelően *jó talajra* is találjon, amelyben képes megteremni az igazi megértés. Más szóval kifejezve: minden tartalom megértése feltételez egy bizonyos közös vonatkoztatási rendszert, valamiféle belső hasonlóságot és egymásnak megfelelést, olyan gondolatvilágot, eszmei háttérrel és gondolkodásmódot, amelyben az üzenet elfogadhatóvá, valószínűvé vagy egyenesen magától értetődővé válik, és adott esetben tökéletesen értelmetlen marad a „kívülállók” számára. (11) a mai ipari társadalmakban él ember számára például plauzibilis az az állítás, hogy valaki néhány perccel ezelőtt elektronikus úton vagy fax segítségével közölt velem valamit Észak-Amerikából Közép-Európába, és egyáltalán nem plauzibilis, hogy dicső dolognak számít valamelyik fejedelem szolgálatában

életünket kockáztatni, régebbi korok embere számára az előbbi állítás lett volna elfogadhatatlan és az utóbbi tűnt volna természetesnek. Amíg valaki saját plauzibilitás-struktúrájának határai között mozog, addig nevetségesnek tűnik számára minden kétely a megfelelő valóságra nézve, és tudatában van annak, hogy környezete kinevetné, ha ilyen kételynek kifejezést adna. (12) Még a pszichiáternek is tekintetbe kell vennie diagnózisában egy állítás plauzibilitás-struktúráját. Ha valaki nem tudja, milyen nap van ma, az vagy beteges tünet vagy természetes jelenség, aszerint, hogy állandóan egy helyben maradt-e az illető vagy pedig éppen most érkezett meg Indiából Kanadába, és a két különböző időszámítás bonyodalmaiban nem ismeri ki magát. Más és más jelent a plauzibilitás értelmében, ha a Haiti-szigetek kellős közepén élő törzsek valamelyik képviselője, avagy pedig a New York-i Wall Street börzének egyik gazdasági szakembere hivatkozik beszédében és döntésében az elhunyt őseivel való beszélgetésre. (13) A keresztény ember számára ugyanúgy plauzibilis a tiszteletadás jeleként kalap nélkül lépni be a templomba, mint ahogy a zsidó számára plauzibilis hasonló körülmények között a kalap hordása.

Összefoglalva az eddig mondottakat: a keresztény egyházak vallási kommunikációjának kettős döntő kérdése, hogy mondanivalóját milyen *nyelven* fogalmazza meg és hogy mondanivalójával milyen *plauzibilitás-struktúrára* számíthat abban a mai társadalomban, amelyekben már nem az „írastudók” tekintélyével szólítja meg az analfabétákat, hanem amelyekben a közoktatás és a tömegkommunikációs eszközök elterjedésének következtében félművelt vagy nagyon művelt emberek felé kell képviselnie egy kétezer évvel ezelőtt megfogalmazott üzenetet.

Ha igehirdetésünk deficijtének, egyházunk válságának okát és mértékét világosan akarjuk látni, még egy harmadik szempontot is figyelembe kell vennünk. Az emberek közötti kommunikációban igen lényeges szerepet játszik a közlendő tartalom jelentése, vagyis nyelvi érthetősége és plauzibilitása mellett annak *jelentősége*, szubjektíven felfogott értéke, fontossága, relevanciája is. A jelentőség kérdése semmiképpen sem azonos a jelentés kérdésével, noha azzal szorosan összefügg. Hogy számunkra *mi* jelentős, *mennyire* jelentős és *mennyi ideig* jelentős, az nagyon sok szemponttól függ, de egyértelműen szelektív funkciót tölt be, figyelmünket egy bizonyos témára összpontosítja és tevékenységünket egy bizonyos feladat szolgálátaba állítja. Gondoljunk végig ezzel kapcsolatban néhány példát.

Autónkkal életveszélyes közlekedési zűrzavarba kerülünk. Ebben a helyzetben néhány másodpercre elfelejtjük Istenünket, szeretteinket, feladatainkat, és arra összpontosítjuk figyelmünket és úgy organizáljuk cselekedeteinket, hogy ép bőrrel jussunk ki a veszélyes helyzetből. Második példa: megszeretünk valakit. Úgy organizáljuk – adott esetben egész életünket –, hogy a szeretett személlyel minél többet együtt lehessünk, neki minél több örömet okozhassunk. Amíg vele vagyunk, messzemenően elvonatkoztatunk minden mástól. Harmadik példa: hivatást választunk, vagyis életünk tengelyeként bizonyos célok elérését tűzzük magunk elé. Igyekszünk minél gyakrabban és mi-

Központi tételek, az egyház és a világ közötti kommunikáció, mindinkább visszhang nélküli üzenetté, vagy ha tetszik: falra hányt borsóvá válik. Ám kommunikációról csak akkor beszélhetünk, ha a közlés megértésre talál, vagyis ha az a személy, akivel valamit közölni akarunk, felfogja annak jelentését, amit közölni akarunk vele. „Mit jelent az, amit most mondtál?” – kérdezheti valaki, és ennek a kérdésnek mindenekelőtt két tartalmi elemét kell megkülönböztetnünk: a nyelvet és a plauzibilitást. Gondolkozzunk el mindkettőről!

nél hosszabb ideig kedvelt foglalkozásunkra fordítani időnket és energiánkat, belefelelkezve feladatunkba. Ha más jelentős elem lép életünkbe, törekszünk minél előbb visszatérni jelentősnek megélt hivatásunkhoz. (14) Már ezek a példák is mutatják, hogy általában csak azzal foglalkozunk, ami számunkra – pillanatnyilag vagy huzamosan – releváns, jelentős, fontos, értékes. És már ezeknek a példáknak a segítségével is világossá válik számunkra, hogy a dolgok *jelentése* után kizárólag akkor érdeklődünk, ha ugyan-ezen dolgok *jelentőségéről* meg vagyunk győződve.

Márpedig meg kell állapítanunk, hogy egyházunk sok hivatalos képviselőjének, a jelenlegi pápának és a tanítóhivatal grémiumainak számos elve, tétele, gyakorlata – amely a szavak mellett megannyi kommunikációs üzenet – mérföldes távolságban vannak az érthetőség, a plauzibilitás és a relevancia követelményeitől, és ez teljesen érthetővé teszi a keresztyény hívők egy jelentős részének, elsősorban értelmiségi rétegeinek az elidegenedését, belső vagy külső emigrációba vonulását. Itt csak a legkülönbözőbb fontossági dimenziókban néhány színfolttal tudom érzékeltetni a tragikus kihatású anakronizmusok és eltorzulások tömkelegét, amely gondolom minden kétséget kizáróan radikális változásokat igényel.

El Salvadorban 1995-ben a pápa új érseket nevezett ki, az új érsek új igazgatót nevezett ki a papságra készülők szemináriumának élére, és ez az új előjáró elrendelte, hogy ezentúl nem szabad a szemináriumban olyan éneket énekelni, amelyben a „szegény” szó előfordul. (15) Hogyan tudják ezt elfogadni a Jézus tanítását ismerő keresztyények? Más. Szent Lőrinc vértanúhaláláról azt tartja a legenda, hogy lassú tűz fölött roston kínozták halálra, és hogy ő Isten békéjének birtokában szenvedésén fölülemelkedve hóhérjainak azt mondta: Most már a másik oldalra fordíthatok, mert ez az oldalam már megsült. A kétségbeesítő az, hogy emiatt Szent Lőrincet egyházunk ma is a pékek védőszentjeként tiszteli. (16)

Más. 1996 decemberében, közvetlenül Karácsony előtt terjedt el a sajtóban a hír, hogy a perugiai dómban újra megtalálták a kis Jézus pelenkáját. Idézek az egyik újságcikkből: „A Megváltó pelenkáit, melyektől természetes tartalmuk elválaszthatatlan (...) 3. Sándor pápa már 1175-ben (...) ex cathedra, vagyis tanítóhivatalának teljéből valódinak nyilvánította.” (17) Minden keresztyény értelmiségi eldöntheti, hogy a hír melyik részén szomorodik el a leginkább. – A súlyos kérdőjelek száma egyre szaporodik. Összeegyeztethető-e Jézus szándékaival, hogy egyházának feje, a római püspök egyúttal államfő is? Hogy a Római Katekizmus szerint a püspököket és papokat „nem csak angyaloknak, hanem joggal isteneknek nevezhetjük”? (18)

Hogy a hivatalos tanító egyház a papok kötelező cölibátusa mellett érvelvén többször elfogadhatatlan hamisítással él, mondván, hogy ez a katolikus egyházban régi hagyomány, de elhallgatva, hogy ez nem áll a katolikus egyháznak a rómaiaval egyenértékű bizánci és más szertartására? Hogy az illetékes római kongregáció a ceyloni teológust, *Tissa Balasuriya*-t olyan hitvallás aláírására szólította fel, amelynek első két pontja Istenre és Jézusra vonatkozik, az utolsó pedig annak elismerésére, hogy „amikor Jézus csak férfiakat hívott meg apostolnak, ezt sem korának szociológiai, sem korának kulturális motivációjából tette”. (19) A további felsorolás helyett két megjegyzést szeretnék megfogalmazni. Az első: mind több kutatás támasztja alá azt a feltevést, amely szerint az egyház életében való aktív részvétel feladásának és az egyházból való kivonulásnak az oka nem egyes hibákban vagy hiányokban keresendő, hanem szindróma jellegű: a sok összetevő egyidőbeni jelenléte okoz kedvetlenséget, utálatot vagy felbőszülést. A második: a szociológia egyértelmű tanítása szerint a felsorolt negatívumokat és számos fel nem sorolt, súlyos következményekkel járó negatívumot nemigen lehet önmagában, mintegy időtlen tárgyilagossággal mérlegelni, hanem csak adott társadalmak adott elvárásaihoz, igényeihez viszonyítva megítélni.

Az egyházi kommunikáció súlyos válságát tárgyaló hosszú fejezetet nem zárhatom le anélkül, hogy fel ne hívnám a figyelmet két félreértés veszélyére. Az első így szól: napja-

inkban semmi szükség radikális változtatásokra, hiszen egyházunk már sokkal súlyosabb idöket is átvészelt. Ez az állítás a történelemre hivatkozva a történelmi látás teljes hiányát árulja el. Hiszen akkor, amikor például a császárok és fejedelmek alattomosan gyilkolták egymást, amikor a hatalom birtokosa minden további nélkül szórakozhatott a hadifoglyok lefejezésével, akkor, vagyis az akkori ember viszonylag természetesnek tartotta a pápák és püspökök ma számunkra elképesztő magatartását, például az investitúra harcok idejében. És ha valakinek valami az egyházban nem tetszett, igyekezett ezt gyorsan elfelejteni, hiszen hova vezetett volna kritikus magatartása? Ma viszont a kilépés egyáltalán nem nehéz, sőt sokszor még anyagi hasznot is jelent. Ám minden jel arra mutat, hogy a boldogság, megelégedettség és otthonosság élményének végső kritériuma a kereslet és kínálat valamelyes egyensúlyában keresendő. A mai ember összehasonlíthatatlanul igényesebb, mint ősei.

A második félreértést az a felfogás tartalmazza, amely szerint a kritikusok eltúlozzák a gondok nagyságát, hiszen a legtöbb hívő nem is figyel az egyházon belüli furcsaságokra, észre sem veszi az egyházi kommunikáció abszurdításait. Ennek a felfogásnak részben igaza van. De teljes csödbe nyugodnánk bele, ha csak azok maradnának közösségünkben, akik oda sem figyelnek, és azok, akik odafigyelnek, közösségünket előbb-utóbb elhagynák. A kritikátlan, figyelmetlen, közömbös, „csak éppen jelenlevő” tömegek inkább akadályozzák a fejlődést és elősegítik a hanyatlást, hisz tőlük nem várható az a radikális felháborodás, amely a gyökeres reformok előfeltétele.

Térjünk rá most az „aggiornamento” megvalósításának *harmadik* követelményére, amelyet én a *szükségszerűvé vált gyökeres változások listázásában* látok. Fontos, hogy jól megértsük egymást. Szó sincs arról, hogy én itt most egy kidolgozott receptet vagy „ötéves tervet” szeretnék naiv módon megfogalmazni. Meggyőződése, hogy a még ránk váró „aggiornamento” csak hosszú távon, talán csak több nemzedék erőteljes munkájával valósítható meg. Amiből máris két következtetést kellene levonnunk, hogy tudniillik a nekiindulással egy napot sem szabad késlekednünk, és hogy meg kell találnunk azokat a csoportokat, amelyek a kezdeményezésre a leginkább képesek (valószínűleg az elkötelezett keresztény értelmiségiek kis közösségei) és azokat a formákat, amelyek az adott körülmények között a legcélravezetőbbek (valószínűleg a kis kompetens csoportok által kidolgozott alternatív javaslatok előterjesztésétől és propagálásától a tömegek megmozgatásának, mint például az egyház-nép-szavazás aláírásgyűjtésének módszeréig). A következőkben érzékeltetni szeretném, milyen irányban képzelem el a szükséges gyökeres reformok listájának kidolgozását.

Egyházunk működésében a személyes emberség stílusa *minden áron* megvalósítandó. Kis csoportokat kell indukálni és támogatni, törekedni kell óvatos koordinálásukra. Tanulnunk kell a szekták eredményes stílusából. Bármibe is kerül, helyettesítés nélkül törölnünk kell szótárunkból például az egyházi adó olyan értelmét, mint Ausztriában, ahol a nem fizetés esetében az állami hatóság lefoglalja az adós javait. Meg kell szüntetnünk mindent, ami egyházunk életében totalitarizmusra vagy bürokratikus mamutvállalatokra emlékeztet.

Egyházunk tanításában nagyon élesen meg kell különböztetnünk mindazt, ami a *teológia tudománya* szempontjából értékes, fontos vagy akár elengedhetetlen, és mindazt, ami a *keresztény élet* számára értékes, fontos vagy elengedhetetlen. Inkább az előbbihez sorolnám például az ún. Szentháromság tanát (egy lényeg, három személy, a második személy egy személy, két természet) vagy Mária mennybemenetelének dogmáját, az utóbbihoz Istenünk Jézus által közölt követelményt az emberek közötti szolidaritásra nézve, vagy az igazságról és az igazságosságról szóló evangéliumi üzenetet.

A kereszténységnek az eredményes emberi életre vonatkozó tanításában található örökérvényű lényegét el kell választanunk a vele kapcsolatos állandóan *változó kifejeződési formáktól*. Az előbbihez tartozik szerintem az Isten hűsége, szeretete és az eb-

ből folyó magatartás követelménye, az utóbbihoz a Jézus vérének tisztelete, a rózsafüzér szép ájtatossága vagy a liturgikus szövegek. Az abszolút abszolútságának megvilágítása érdekében fontos kihangsúlyozni a relatív relativitását. Ha a kettő túlságosan összeragad, akkor a relatív változása maga után vonja az abszolút elvetését is.

Mivel sok lényeges szempontból heterogén társadalomban kell betöltenünk feladatunkat, Jézus mondanivalóját mintegy *koncentrikus körökben* kell feldolgoznunk és minden rétegnek a neki megfelelő felkínálnunk. Más szóval: nem csak az ökumenikus párbeszédben kell alkalmaznunk a 2. vatikáni zsinat tanítását, amely az „igazságok hierarchiájára” hívja fel figyelmünket, (20) hanem hasonló elv alapján kell mondanivalónkat az egyház tagjainak nagyon különböző igényeihez és az egyházon kívül élők nagyon különböző plauzibilitás struktúráihoz illesztenünk. Ha ezen a téren nem sikerül radikális változtatásokat hoznunk, mind többen fognak távolmaradni a minden vasárnap kötelező standard, vagyis egyeseknek túlságosan „magas” vagy „tömör” vagy „teológiai”, másoknak pedig túlságosan „primitív” vagy „híg” vagy „profán” homiliát tartalmazó eukarisztától, mind több olyan jóakarátú és kereső ember teszi majd félre a *Bibliát*, amelynek közvetlenül érthető tanításából döntően profitálhatna, de nincs ideje vagy módja megérteni, mi köze ehhez az első evangélium első oldalán szereplő Jézus nemzetségtáblájának a benne szereplő negyvenhét vadidegen névhez és sok más, még szakemberek számára is érthetetlen vagy nehezen magyarázható szöveghez. (21) Tudom, hogy az *előző* évszázadokon át, az *utóbbi* évtizedeken át nem jelentett igazi gondot, sőt az „Olvassuk a Bibliát” mozgalom szép és értékes újítás volt. De meg kell értenünk, hogy az alapvetően megváltozott társadalmakban csak alapvetően más módszer vezethet eredményre.

Alapos és maradéktalanul becsületes tisztogatást kell végrehajtanunk a keresztény tradíció legkülönbözőbb összetevőiben. Bármennyire nehéz is ez a feladat, mégis elkerülhetetlen, hiszen az *értékes* és *értéktelenné vált* hagyományok keveredése vagy felvilágosult keresztények elkedvetlenedéséhez és emigrációjához vezet, vagy pedig, szerencsés esetben, felvilágosult keresztények ezt a tisztogatást saját maguk hajtják végre saját vallási életük autenticitásának érdekében. Nyilván örök értékű tradíció az egyházban Jézus tanítása és életpéldája, az első keresztények szeretetközössége, a szegények és bajba jutottak gondozása a kereszténység egész történelme folyamán, és így tovább, és így tovább. Nyilván kontraproduktív azonban, legalábbis a szaporodó számú értelmiség számára az egyházban még ma is féltve őrzött feudális maradványok ápolása, egyszer kimondott hamis állítások évszázados védelme vagy legalábbis vissza nem vonása, fétisizmusba és babonába torkolló ájtatossági gyakorlatok propagálása, és így tovább, és így tovább. Nagyon fontos volna az egyház hivatalos, felelős képviselői részéről az elkülönítési vonal egyértelmű meghúzása és a hívők megkövetése a tisztázás késlekedése miatt. (22)

Az egyházi hivatalt viselők és a többi elkötelezett keresztény kommunikációjának központi témájává kell kiépíteni, meg kell tanulni és tanítani a vallási életben ki-ki számára őszintén elfogadható *személyes út* keresését és az ennek előfeltételeiként szükséges beállítottságokat. Nem az anarchia propagálásáról van itt szó, hiszen nemcsak teológiailag, hanem szociológiailag is közhely a közösség identitásának és a közösség lényeges elemeivel való identifikációnak a döntő fontossága. Ám ha joggal határozzuk is meg *Giuseppe Verdi*, *Johann Strauss* és *Eduard Grieg* muzsikáját a modern japán zenével összehasonlítva egyértelműen mint a 19. századbeli európai zenét, a három személyes stílust nagyon jól meg tudjuk különböztetni egymástól. Nagy kár volna a szegedi és a palóc tájszólás különbségeit egységnyelvbe kényszeríteni, rövid távon irreális kísérlet volna a csak általános iskolát végzett és az akadémikus magyarok nyelvi sajátosságait ignorálni. Ugyanúgy alkalmazkodnunk kell ahhoz a tényhez, hogy mai kommunikációs partnereink gondolkodásmódjukra és vallási felfogásukra nézve a 19., a 20. vagy a 21. századba tartoznak, és tiszteletben kell tartanunk személyes stílusukat.

Röviden tárgyalható az „aggiornamento” megvalósításának *negyedik* követelménye, melyet én a *radikalitás okozta károk ellenszereinek* létrehozásában és begyakorlásában látok. Nem kell ugyanis szociológusnak lenni annak felismeréséhez, hogy a gyökeres változások viszonylag gyors végrehajtása súlyos károkat is maga után von. Ezek között a legsúlyosabbnak látszik a természetadta félelem és az abból folyó agresszív ellenállás. Pszichológusok így magyarázzák ezt a törvényszerűséget: eddig gyűjtött tapasztalataink, a belénk nevelt vagy saját megfontolásainkból keletkezett meggyőződésünk, felfogásunk és beállítottságunk úgy képzelhető el, mint egy téglafal, ahol a legalapvetőbb elemek, a legfontosabb összetevők a téglafal alján, a kevésbé döntőek pedig mind feljebbi sorban helyezkednek el. Szilárd téglafalunknak minél alapvetőbb sorában kíván valaki tőlünk téglacserét, annál érthetőbb a félelmünk, hogy esetleg az egész fal összedől. Ezért nagyon fontos, hogy a radikális újításokat őszinte bizalmat érdemlő oldalszárnnyi eljárásokkal és intézkedésekkel kísérjük. Az időszerűtlenségeket véleményem szerint jogos nevetségessé tenni, a személy kiüregedett személyes véleményét már nem szabad frontálisan támadni, a személyt pedig, bármilyen véleménye is legyen, emberi méltóságában soha sem szabad megsérteni. A lehengetés taktikája nem célravezető módszer, annál több reménnyel kísérhető meggyőzési törekvésünk minden olyan formája, amelyből partnerünk kiérzi, hogy mély meggyőződésből elfogadjuk a felfogások és magatartások pluralizmusát, hogy a gyökeres változtatások érdekében folytatott erőfeszítéseinket a tolerancia és a türelem jegyében akarjuk megvalósítani. – Bármilyen okosan és lélektanilag helyesen cselekszünk is, a radikalitás okozta károkat nem lehet teljesen kiküszöbölni. A 2. vatikáni zsinat két ülészaka közti szünetben rajongva hallgattuk egy Pax Romana kongresszus keretében a német Kempf püspök beszámolóját a szinte csodaszámba menő gyökeres reformok sorozatáról. Feltettük neki a kérdést, vajon a zsinat résztvevői tudatában vannak-e annak, hogy a zsinaton készülő erőteljes előrelépés a konzervatív tábor intenzív összefogásra és ellentámadásra fogja ösztönözni, sok hívő nem ismeri majd ki magát a változások tömegében, sőt eltúlozza majd a zsinattól képviselt szabadság elvét? A püspök válasza tömör volt: a legtöbben ezeknek a várható károknak tudatában vannak. „Aber wir müssen einmal durch”, vagyis előbb-utóbb mintegy behunyt szemmel kell beleugranunk a mély és hideg vízbe, különben sokkal többet veszítünk.

Szintén csak röviden utalok az „aggiornamento” megvalósításának *ötödik* követelményére, amely a cselekvés módjára vonatkozó *személyi döntés tisztelbentartása*. Kétségtelennek tartom, hogy keresztény meggyőződésben élő emberek számára az egyház eredményesebb működésére vonatkozó reformtörekvés kötelező. Mégpedig, mint minden

*1996 decemberében,
közvetlenül Karácsony előtt
terjedt el a sajtóban a hír, hogy
a perugiai dómban újra
megtalálták a kis Jézus
pelenkáját. Idézek az egyik
újságcikkből: „A Megváltó
pelenkái, melyektől természetes
tartalmuk elválaszthatatlan (...)
3. Sándor pápa már 1175-ben
(...) ex cathedra, vagyis
tanítóhivatalának teljéből
valódinak nyilvánította.”
Minden keresztény értelmiségi
eldöntheti, hogy a hír
melyik részén szomorodik el
a leginkább. – A súlyos kérdőjelek
száma egyre szaporodik.
Összeegyeztethető-e Jézus
szándékaival, hogy egyházának
feje, a római püspök egyúttal
államfő is? Hogy a Római
Katekizmus szerint a püspököket
és papokat „nem csak
angyaloknak, hanem joggal
isteneknek nevezhetjük”?*

szeretetből következő cselekménynek, ennek is az optimumra kell törekednie. Vagyis nem valamiféle objektív maximumra, hanem a személyi belső és külső adottságok mérlegeléséből folyó *lehető legtöbbre*. A szeretet rendje ugyanis az eszközök síkján a célszerűség rendjével azonos. A szeretet nem más, mint jóakarát, tehát jót, vagyis értéket akar juttatni a másik embernek. Ezért lényegével ellentétes, ha kisebb értéket ad, mint ami az összes körülmények tekintetbevételével lehetséges. Ám a „nem célszerű” ajándék, amely a másik személy érdekeit nem optimálisan szolgálja, vagy az ajándékozót további ajándékozásra alkalmatlanná teszi, a lehetőnél kisebb érték. Más szóval: reformtörekvéseink mikéntje, többé vagy kevésbé radikális módja a *hivatásunkból* származó felelős döntés. A hivatás fogalmát a következőképpen határozom meg: egy konkrét személy egy adott pillanatban létező összes adottságának az eredője. Az „adottságokon” mindazt az összevetőt értem, amely egy adott pillanatban a személy helyzetét jellemzi vagy érinti. Ide tartoznak például biográfiája, kifejlődött tehetsége és hiányosságai, emberi elkötelezettségei, vágyai, hajlamai és félelmei. Ha nem tételezzük fel, hogy ez az adott állapot kizárólag a vak véletlen vagy pedig egy szadista sors produktuma, akkor az önazonosság és a folyamatosság követelményeként ezt kiindulópontnak kell vennünk, és ezen az alapon kell döntenünk. Egyszerű, végletes példával illusztrálva: a reformakciókra nézve más a helyes döntés egy fiatal, jövőjét építő többgyermekes apa esetében, aki véletlenül konzervatív plébános alkalmazottja, mint egy öreg, cölibátusban élő nyugalmazott egyetemi tanár esetében, akinek már nincs sok vesztenivalója. Ha ezen a téren nehéz is elválasztani, mennyire befolyásolja pillanatnyi hivatásunk döntéseit gyávaságunk vagy kényelemszeretetünk a kompromisszumok irányában, és mennyi szerepet játszik döntésünkben izgága vagy feltűnésre vágyó természetünk a gyökeres változtatások irányában, mégsem ismerek jobb lelkiismeretvizsgálati vázlatot Isten ránk vonatkozó akaratának felismerésében, főként ha a döntés önbecsapás nélküli helyességét baráti kör ellenőrzésének vetjük alá. Mivel egyrészt a külső tekintély sokszor téved, másrészt önmagunkat is könnyen becsapjuk, a döntés viszonylag legbiztosabb felülvizsgálatát a leginkább azok képesek elvégezni, akik minket szeretnek és adottságainkat, körülményeinket ismerik. Ha jelen előadásom az egyházban szükségessé vált radikális változtatások szolgálatában álló, személyes hivatásunknak megfelelő kezdeményezéseket eredményez, akkor teljes mértékben elérte célját.

Mély nyomot hagyott bennem *Karl Rahner* egyik mondata, amelyet nem sokkal halála előtt kis innsbrucki kápolnánkban mondott homíliájában így fogalmazott: „Csak a jó Isten tudja majd megmondani nekem, hányszor nyitottam ki a számat, amikor hallgatnom kellett volna, és hányszor fogtam be a számat, amikor fel kellett volna emelnem szavamat.” Végso fokon a haladás kerékkötőinek is és a radikális reformok képviselőinek is Isten irgalmában kell bízniuk. A már idézett Paul Zulehner Bécsben előadást tartott abban az időben, amikor egyházmegyéjét rendkívüli, földrengésszerű megrázkódtatások érték. Ő is arra hivatkozott előadásának végén, hogy Bécs hívőire is áll az Úr Jónás prófétához intézett szava: „...én ne szánnám Ninivét, az nagy várost, melyben több vagy tizenkétszer tízezer embernél, a kik nem tudnak különbséget tenni jobb és bal kezük között, és amelyben barom is sok van?” (23) De minden tréfás mellékszándék nélkül alkalmazható ránk János evangéliumának örökszép üzenete, melyből megértjük, hogy bármennyire nehéz is az „aggiornamento” megvalósításában a feladat, és a radikális reformok megkövetelésében és végrehajtásában a döntés, nekünk nincs más választásunk. Jézus „kemény beszéde” miatt sokan visszahúzódtak tőle. Ezért ő „a tizenkettőhöz fordult: »Ti is el akartok menni?« Simon felelt neki: »Uram, kihez menjünk? Az örök élet igéi nálad vannak.» (24)

Jegyzet

- (1) ZULEHNER, PAUL M.: *Kirchen-Ent-Täuschungen. Ein Pläydoyer für Freiheit, Solidarität und einen offenen Himmel*. Kremayr & Scheriau, Wien 1997, 107. old.
- (2) RAHNER, KARL: *Schriften zur Theologie. Band XIV. In Sorge um die Kirche*. Benziger, Zürich 1980, 161–142. old.; „...dass heute das Wagemutigste das Sicherste und die beste Chance ...der kühne Wagemut sei...” Rahner, Karl: *Handbuch der Pastoraltheologie*. Band II/1., 276. old.
- (3) Vö. pl. *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*. G. Fischer, Jena 1923; *Frauen im Islam*. Europäisches Parlament, Generaldirektion Wissenschaft, Arbeitsdokument W-6, 90. old.; BRUCKMÜLLER, ERNST: *Sozialgeschichte Österreichs*. Herold, Wien 1985.
- (4) Vö. FROMMEL, MONIKA–GESSNER, VOLKMAR (Hrsg.): *Normenerosion*. Nomos, Baden-Baden 1996.; ZULEHNER, PAUL M.–DENZ, HERMANN: *Wie Europa lebt und glaubt*. Europäische Wertestudie. Patmos, Düsseldorf 1993.
- (5) Vö. MOREL GYULA: *A jövő biztosabb, mint a múlt*. Egyházfórum, Budapest 1995, 83–84. old.; MOREL GYULA: *Az egyház szerepe társadalmi téren*. Előadás a Pax Romana Kongresszuson Győrben, 1991. április 3-án, 7–8. old.; SCHERMANN, RUDOLF: *Woran die Kirche krankt. Kritische Betrachtungen eines engagierten Priesters*. Heyne, München 1993, 105, 117–118, 119–120. old.
- (6) Az oktatás intézményeire nézve pl.: *Annuario statisticum ecclesiae*. Secretaria Status, Vatican 1989, 261. old.
- (7) RAHNER, HUGO: *Ignatius von Loyola als Mensch und Theologe*. Herder, Freiburg 1964, 231. old.
- (8) HEINZE, THONAS–FUCHS, PETER: *Kulturmanagement*. Fernuniversität Hagen, 1991, 21. old.
- (9) DONNENBERG, JOSEF–REISS, WERNER: *Katholische Sprache zwischen Klischee, Propaganda und Prophetie*. Otto Müller, Salzburg 1991, 137. old.
- (10) Uo.
- (11) MOREL GYULA: *A jövő biztosabb, mint a múlt*, i. m.
- (12) BERGER, PETER L.–LUCKMANN, THOMAS: *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit. Eine Theorie der Wissenssoziologie*. S. Fischer, Frankfurt am Main 1969, 166. old.
- (13) Uo., 187. old.
- (14) BERGER, PETER L.–KELLNER, HANSFRIED: *Für eine neue Soziologie. Ein Essay über Methode und Profession*. Fischer, Frankfurt am Main 1984.
- (15) MAIER, MARTIN: *Jesuiten von El Salvador im kirchlichen Kreuzfeuer*. Rundbrief der Österreichischen Provinz SJ 154 (Dezember 1996), 2. old.
- (16) KÖTTING, B.: *Laurentius. Lexikon für Theologie und Kirche. 6. Band* Herder, Freiburg 1961. Col. 830–831. old.
- (17) Kurier, 1996. december 23., 8. old.
- (18) *Katechismus nach dem Beschlusse des Konzils von Trient für die Pfarrer*. Petrus, Kirchen/Sieg 1970, 237. old.
- (19) Kirche Intern 3., 1997. 46–47. old.
- (20) „Hierarchia veritatum”, zsinati határozat az ökumenizmusról. (Unitatis reintegratio, 11.)
- (21) Pl. a gadarai ördögösök és a sertéskonda vízbe fülésának a története Máté evangéliumának 8. fejezetében, 28–32. vers, „És ne vigy minket kísértésbe” – uo. a 6. fejezetben, 13. vers.
- (22) Példák az utóbbiakra: A pápák névváltoztatásai, trónja, államfői funkciója, püspöki paloták stb., Galilei, Humanae vitae születésszabályozási pirulája, Turini lepel, Jézus pelenkája, elsőpétek stb.
- (23) *Szent Biblia*. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Bibliatársulat, 800. old.
- (24) János evangéliuma, 6. fejezet, 60–68. vers.